

Naslov originala:
DIE ÄSTHETIK DES WIDERSTANDS 2
Peter Weiss

Copyright © 1978 Suhrkamp Verlag AG
Copyright © 2019 ovog izdanja KONTRAST izdavaštvo

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Urednica:
Jelena Nidžović

Prevod:
Slobodan Damnjanović

Lektura i korektura:
Kontrast izdavaštvo i Duška Rajković

Dizajn korica:
Sanja Polovina

Štampa:
F.U.K. d.o.o.

Tiraž:
1000

This project has been funded with support from
the European Commission.
Ovaj projekat je realizovan uz podršku Evropske komisije.

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

PETER VAJS

ESTETIKA OTPORA

DRUGA KNJIGA

Sa nemačkog preveo:

Slobodan Damnjanović

KONTRAST
Beograd, 2019.

I

Iznad moje glave bradati patuljak od abonosa držao je svećnjak. Kanabei, ogromne presvučene fotelje, stolovi sa mermernom površinom i bogatim intarzijama sa strane ogledali su se na sjajnom parketu; na zidovima su visile slike sa prizorima sa mora, u pozlaćenim ramovima; visoki kamin ličio je na oltar postavljen uz zid, a pored trokrilnog prozora u gotičkom stilu uzdizale su se kružne stepenice koje su vodile na galeriju sa balustradom; balustrada je išla duž čitave sale. Galerija je bila ispunjena kineskim vazama i drugim predmetima od porcelana. Usnuli ljudi su ležali na sofama i foteljama, na čijim naslonima je visila njihova pohabana odeća. Tu i tamo ispod pokrivača pojavljivalo se golo stopalo ili opružena ruka koja mlitavo visi dodirujući prašnjave čizme. Još jednom smo se zatekli u jednoj od onih sala koje kao da su stvorene da nas podsete na dualizam koji je određivao sve što smo radili. Ali ovog puta nismo boravili u veličanstvenom zdanju oduzetom od trenutno razvlašćene finansijske aristokratije, niti smo to zdanje postavili u službu sopstvenih ciljeva; u njega nas je smestio vlasnik palate i trebalo je da ga što pre napustimo i da svako od nas krene sopstvenim putem. U Pariz smo stigli prethodne večeri, a došli smo iz uništene Španske republike. U palatu u ulici Kazimira Perijea, palatu koja je za vreme Drugog carstva pripadala markizu d'Esturnelu, smešteni smo zahvaljujući njenom sadašnjem vlasniku, švedskom bankaru Ašbergu koji je svoje luksuzno zdanje ustupio Svetskom pokretu za mir i Komitetu za stvaranje nemačkog Narodnog fronta. Mada mrtav umoran, nisam mogao da zaspim, pa sam prišao polici sa knjigama i iz nje izvukao jednu. Mada je knjiga opisivala katastrofu, sa njenih požutelih stranica širio se neki neobičan mir. Kao da je taj davni događaj, opisan u knjizi, u sebi nosio nešto što je utišavalo ili ublažavalo moj unutrašnji nemir. Dvadeset sedmog juna hiljadu

osamsto šesnaeste u sedam sati izjutra iz luke Lild'Eks, po povoljnom vetru pod komandom kapetana fregate, gospodina De Šamareja, ka Senegalu se uputila flota brodova. Četiri veka pre polaska ove francuske flote, Venecijanac Kadamosto je na zahtev Portugala stigao do ušća reke Senegal. Portugalci su uskoro zauzeli celu obalu, ali su ih odatle potisnuli Holanđani, a njih su oterali Francuzi koji su na delti reke osnovali grad Sen Lui i pretvorili ga u centar trgovine robljem. Od tog doba u oblasti između Rta Bank i reke Gambije smenjivale su se francuska i engleska vlast sve dok Pariskim mirovnim ugovorom iz hiljadu osamsto petnaeste nije prepuštena Francuskoj. Posle dugogodišnjih ratova, posle poraza Francuza i proterivanja Napoleona na Svetu Jelenu, Velika Britanija, koja je dobila sve što je tražila, mogla je sebi da dozvoli da posle dolaska na presto Luja Osamnaestog pokloni Francuskoj taj jezičak zemlje na krajnjem zapadu Afrike pokriven stepama i polupustinjskim oblastima. Englezi koji su počev od Rta Dobre nade eksploitalisali sva bogatstva juga, koji su bili vlasnici plodnih ravnica oko reke Gambije, i luke Baturst, zadržali su pravo da zajedno sa Francuzima kontrolišu trgovinu kaučukom, i da tu trgovinu zaštite svojim utvrđenjima i postrojenjima za istovar i utovar. Na palubi broda Meduza koji je plovio preko Biskajskog zaliva nalazili su se guverner i drugi funkcioneri zaduženi za upravljanje novom kolonijom francuske krune, nekoliko inženjera, geometri i kolonisti, pet lekara i dva apotekara određeni za rad u bolnici, nekoliko oficira i vojnici pomorske pešadije, raspoređeni u tri čete po 80 ljudi, četiri čuvara skladišta, šest sekretara, dva šefa računovodstva, kao i 31 običan građanin, među kojima i osmoro dece. Sve u svemu, Ministarstvo mornarice u Senegal je poslalo tri stotine šezdeset i pet osoba od kojih se dve stotine četrdeset ukrvalo na fregatu Argus, a ostali na korvetu Eho, jedrilicu Loara i brig Argus. Bio je to mali broj ako se u vidu imaju rast evropskih interesa na afričkom kontinentu i razlike koje je trebalo prevazići prilikom deobe zauzetih teritorija. Taj poduhvat sa elementima improvizacije i privremenosti

poklapao se sa situacijom u kojoj se nalazila Francuska pritisnuta teretom dugova, koje je na ime ratne odštete plaćala Banci Engleske, mada su trenutno Engleska i drugi saveznici, bojeći se pobune i nove revolucije, privremeno usporili otplatu tih dugova. Posle 20 godina izbeglištva, kralj se vratio na vlast i na važna mesta u državi postavljao svoje miljenike, aristokrate koji su se vratili iz emigracije i nisu imali nikakvog iskustva u vladanju, ljude koji su želeli samo da povrate uticaj i domognu se imovine koja im je oduzeta. Funkcioneri poslani u misiju u Senegal manje su mislili na dobrobit Dvora i države, a više na priliku i mogućnost da se obogate. Naime, nadali su se da će u Senegalu naći zlatnu žicu o kojoj su nekoliko vekova ranije pričali Portugalci. Oficiri su se nadali prihodima koje će im doneti prodaja slonove kosti i krzna, a obični vojnici računali su na pljačku, koju će im omogućiti kaznene ekspedicije protiv berberskih plemena. Osim toga, sve se, bar na prvi pogled, odvijalo u strogo pravnom, gotovo idiličnom okviru, i nije bilo razloga ni za trijumf niti za dramtizaciju, ali čitalac koji je u novembru 1936. zaronio u knjigu koja opisuje brodolom Meduze shvatao je prilikom čitanja kako je započela epoha u kojoj živi, shvatao koren uskogrudosti egoizma i pohlepe jednog doba i pred sobom jasno video profitere i njihove žrtve. Patnje ljudi ostavljenih na splavu posle brodoloma potresle su ga kao što su potresale i savremenike tog događaja. Priča dvojice preživelih, Savinja i Koreara, koju sam čitao u nemačkom prevodu tokom noći dvadeset osmog septembra hiljadu devetsto trideset osme, pomogla je slikaru da shvati scene na osnovu kojih je, godinu dana posle brodoloma, počeo da pravi skice i koje su svoj izraz našle na njegovoj slici. Pred očima su mi se pojavljivale faze koje je slikar prolazio dok je tragao za adekvatnim izrazom svog gneva i gađenja. Na samom početku puta, kada je po lepom vremenu flota krenula sa Rta Finister, jedan incident je na celo putovanje bacio senku nesreće. Čovek koji se, da bi gledao delfine i njihovu igru, popeo na gornji most fregate, okliznuo se i pao preko ograde. Mada se uhvatio za jedan

konopac, zbog brzine broda nije uspeo da se zadrži, već je posle nekoliko trenutaka zapomažući i dozivajući upomoć pao u more. Sa smislom za preciznost članova ekspedicije koju su pokazali prilikom navođenja broda, autori koji o tom nesrećniku nisu znali ništa detaljno opisuju pojas za spasavanje koji je bačen u more. Pojas je bio sastavljen od spojenih komada plute i imao je prečnik od jednog metra, pa je Žeriko, polazeći od tog opisa, mogao da ga precizno naslika. Taj pojas, za koji se niko nije uhvatio, pust kao i voda oko njega, najavio je buduću nesreću. Posle nekoliko dana plovidbe, brodovi su stigli do Madere i čitalac je pred sobom, kao na obojenoj graviri, mogao da vidi grad Funšal, njegove vile okružene cvetnim vrtovima, plantaže urmi, pomorandži i limunova, i padine prekrivene vinogradima oko kojih rastu lovor i smokve. Sledećeg jutra putnici su videli Selvašanska ostrva, a o zalasku sunca pred njima se pojavilo ostrvo Tenerife i veličanstvena silueta vulkana Teide čiji vrh kao da je obavijen vatrom. Autori opisuju ulaz u zaliv Santa Kruz, prolazak ispred tvrđave San Kristobal, ne propuštajući da pomenu pobedu koju je, posle duge borbe u kojoj je admiral Nelson izgubio ruku, šaćica Francuza odnela nad engleskom flotom. Eskadrila je pristala u luku, kolonisti su se uputili u grad da kupe vino, voće i đevdure u obliku avana kakvi se prave na ostrvu. Zapažanja stečena tokom te posete nadahnula su slikara na crteže u kojima se vidi njegova želja da se čitav proces podeli na različite faze. U isto vreme dok je pravio studije za sliku brodoloma, mislio je i na ubistvo revolucionara Fualdesa, koje je prikazao na nizu crteža u kojima se ogleda sva bestijalnost tog čina. On je čak mislio i na ono što su hroničari govorili o izlivu strasti u Santa Kruz: Fualdesa su namamili u jednu javnu kuću, zaklali ga za stolom, telo bacili u reku i pustili svinje da lapću njegovu krv. I gle, taj grad smešten u dolini između oštrih stena i rastinja nalik na džunglu, između moćnih kedrova i stabala dragonovog drveta, taj grad sa niskim i belim kućama obasjanim žarkim suncem kojim se proširila vest o prispeću Francuza, odjednom su zahvatili

neobično uzbuđenje i pohota. Žene su dolazile u luku, išle u susret strancima koji su se pojavili na ulicama, i pozivale ih u svoje domove da zajedno prinesu žrtvu boginji sa Pafosa. To se često dešavalo u prisustvu muškaraca, koji nisu smeli da se protive činu jer je ranije Sveta Inkvizicija zajedno sa mnogobrojnim monasima donela odluku da se sačuva taj drevni običaj. Vazduh je treperio od žege i žene koje su razvezivale korsete, zadizale i skidale svoje snežno bele haljine opervažene čipkom i crne lakovane cipelice sa oštrim vrhom, svojim obnaženim telima i strasnim zagrljajima prizivale su u sećanje imena koja su u antici davana nedostižnoj sreći, vrtovima Hesperida, ali su podsećale i na smrtnu opasnost na granici između dana i večne noći, na stubove od bazalta i blokove od fonolita koji su se videli na obroncima planine, na miris žutilovke koja raste u podnožju kratera, na mutni odsjaj tamnog vulkanskog stakla ugrađenog u zidove boje rđe, na komade sedra, na pukotine bočnih kratera iz kojih se vije dim, na stvrdnutu lavu koja se preliva u svim duginim bojama, na staklastu kupu na vrhu; i sve je to u Žerikou stvaralo neobične vizije koje su mu ukazivale na dubinu sopstvene usamljenosti. On je pocepao te skice, ali je nemir koji ga je mučio i dalje obeležavao svaki trenutak prenet u slike. Flota koja je ponovo isplovila na otvoreno more prvog jula je stigla do Rta Borgador, a u deset sati pre podne došla je do severnog povratnika, gde su putnici posmatrali obred krštenja čiji je jedini cilj, prema izveštaju, bilo davanje napojnice mornarima. Drugog jula brodovi su, krećući se ka zalivu Sen Kiprijen, prišli blizu kopna, pa su se sa njih jasno mogli videti obala i visoki grebeni o koje su se razbijali divlji talasi. Slepo se držeći maršrute koju im je propisalo Ministarstvo mornarice, brodovi su prolazili između mnoštva grebena ne obraćajući pažnju na upozorenja nekih iskusnih mornara, a komandant fregate u jednom trenutku je pomislio da vidi Rt Blank, ali se pokazalo da se radi o velikom oblaku. Tokom noći, korveta Eho više puta je ispalila hitac upozorenja i na zadnji, krmeni jarbol, postavila upaljenu baklju, ali starešinama Meduze

nije bilo ni na kraj pameti da uzmu u obzir te signale i odgovore na njih. U cik zore, sonda spuštена u vodu pokazivala je da se dubina stalno smanjuje. Udaljivši se od drugih lađa, admiralski brod se uputio ka peščanoj obali ostrva Argen, mada su i putnici neupućeni u stvari navigacije primetili žučkasto boju talasa. Sva pomoćna jedra okrenuta su na levu stranu sa ciljem da se napravi polukrug i izađe iz plićaka, ali je brod krmom već dotakao dno, a zatim je, pokušavši da se izvuče iz neprilike, ponovo udario u podvodnu stenu i posle tog udara nasukao se na mestu na kome je dubina bila pet i po metara; u tom času, plima je bila na vrhuncu. Slikar je nesumnjivo danima razmišljao o događajima izloženim na narednim stranicama knjige. Zaprepašćenje i očajanje, pometnja i zapanjenost tako su dobro opisani da je čitalac imao utisak kako se nalazi među brodolomnicima. Čuo je krike i udarce talasa o trup broda. Jedra su odmah spuštена, burad sa barutom i sav teret baćeni su u more, probijene su baćve sa pijaćom vodom, a mornari su pokušavali da iz broda ispumpaju vodu, ali sve je bilo uzalud, on se nije mogao spasti. Ipak, četrdeset četiri topa čije bi bacanje u more znatno olakšalo brod ostavljeno je na njemu jer je starešina hteo da ih saćuva. Budući da je fregata imala samo šest manjih ćamacu za spasavanje, u koje nikako nisu mogli da stanu svi putnici kojih je bilo više od ćetrirsto, na brzinu je napravljen splav koji je, prema guvernerovom proraćunu, mogao da ponese 200 ljudi. Nebo se naoblaćilo, sa pućine je naišla oluja, fregata se snažno zaljuljala, tokom noći pukla je kobilica, krma se odvojila od trupa i za njega se drćžala samo pomoću lanaca. Petog jula u zoru doneta je odluka da se olupina napusti jer je svakog trena mogla da se izvrne i potone. Vojnicima je narećeno da se smeste na splav, i nije im dozvoljeno da ponesu pućke i municiju. Mogli su da zadrćže samo sablje, dok su oficirima ostavljene pućke i pićtolji. Splav ćija se skica nalazila u knjizi, i ćiju je maketu slikar narućio da se napravi, bio je 20 metara dug i sedam metara širok. Prvo su postavljени koćevi sa jarbola, a na njih su prićvrććeni krstovi sa srednje, zadnje i

prednje katarke, koji su čvrsto povezani kanapom; zatim su preko te konstrukcije postavljene daske skinute sa kapetanskog mosta, a preko njih su zakucane grede međusobno udaljene oko dva ili tri metra. Na iverice splava nameštene su poprečne grede sa jarbola, koje su tako obrazovale neku vrstu ograde ili balustrade – jer upravo su tako nazvali ogradu oni koji su naredili gradnju splava, ali nisu hteli da se ukrcaju na njega – visoke oko pola metra i skrpljene od svih komada dostupnog drveta. Na prvi pogled činilo se da na splav može stati 200 ljudi, ali je on počeo da tone kad se na njemu našlo oko 50 brodolomnika. Zato je u more bačena većina buradi sa namirnicama, a kad su se svi popeli na njega, splav je potonuo toliko da je voda dopirala do bokova. Ljudi su bili sabijeni na splavu u toj meri da nisu mogli da se pomere sa mesta na kome su se zatekli. Bilo ih je ukupno sto četrdeset devetoro, sto dvadeset vojnika i dvadeset devet mornara i putnika, među kojima i jedna žena. Sa sobom su imali šest bačvi vina i dve bačve vode. Bacili su im i džak dvopeka i platno za jedra, mada na splavu nije bilo ni katarke ni krme. Brodolomnici nisu dobili ni instrumente ni karte koje im je obećao kapetan. Gospodin Šomarej povukao se i popeo na starešinski čamac na koji je osim dvanaest veslača stalo još i četrdeset dva putnika. U velikom čamcu za spasavanje sa četrnaest veslača smestili su se guverner i viši službenici, ukupno trideset pet osoba sa svojim prtljagom. Na treći čamac ukrcalo se dvadeset osam oficira i dvanaest veslača. Tridesetoro ljudi smestilo se u Šalupu bez kormila, trideset u barku sa pet veslača, dok se još petnaest smestilo u dugački kajak. Najmanje trideset ljudi je ostalo na palubi Meduze i svi su se utopili. Pre nego što ga je potresla slika pretpanog splava, umetnik je morao doživeti to ukrcavanje usred fijukanja i udara vetra, usred talasa koji su lomili ogradu komandnog mosta, morao je videti ljude koji se spuštaju kroz lestve od konopca i čuti pozive onih koji su pali u more i koji su iskrivljenih lica i izbečenih očiju širili ruke i dozivali upomoć; i morao je doživeti napore onih koji su nastojali da splav odgrunu od broda u

trenutku kada se guverner, sedeći u fotelji, čekrkom spuštao u glavni čamac za spasavanje. Mali čamci koji su bar mogli da se drže na površini izvukli su splav na otvoreno more, ali kada su videli da se čamci za spasavanje sa guvernerom i kapetanom udaljavaju, oni su odustali od daljeg šlepanja splava i, boreći se i sami protiv sve većih talasa, pustili konopce kojima su bili vezani za splav. I dok se flotila čamaca kretala ka obali, splav koji je bio prepušten morskim strujama otisnuo se na pučinu. Ljudi na njemu nisu hteli da priznaju kako su napušteni. Još uvek su mogli da vide obalu i ostrvo Argen sa ruševinama stare portugalske tvrđave, pa su se ponadali da će se čamci vratiti po njih ili da će ih Eho, Loara i Argus primetiti. Ali pala je noć i niko im nije pritekao u pomoć. Siloviti talasi su se obrušavali na njih, bacali ih napred i nazad, i dok su se borili da dođu do daha, slušali su krike onih koje su talasi odvukli u more i očajnički čekali da svane novi dan.

Oni kojima sam mogao reći kako nemam nameru da izvršim svoje dnevne obaveze još uvek su spavali čvrstim snom. Nalik na dezertera, izašao sam napolje i našao se u pustoj ulici Kazimira Perijea, boreći se sa željom da se vratim ka usnulim drugovima i vidim šta će se dalje događati. Međutim, čim sam se oslobodio želje da se vratim u salu, prešao sam preko ulice Las Kaze, prošao ispred zdanja od opeka Crkve Svete Klotilde, i uputio se ka malom parku u kome se moj otac dve godine ranije sastao sa Vehnerom, i u kome se kao uvek čulo cvrkutanje vrabaca i gugutanje golubova. Usred tog prostora, ispod kestenova sedeo je Sezar Frank, orguljaš Crkve Svete Klotilde. Skrštenih ruku, postavljen ispred svog instrumenta od mermera, sa nogama na pedali, pažljivo je slušao anđela postavljenog na zid iza sebe, koji je mrmljajući nešto sebi u bradu obavio ruke oko kompozitovih ramena. Kada je svanuo novi dan, more se smirilo, videlo se da je prethodna noć progutala deset ljudi, a desetak drugih koji su podlegli ležali su nepomično na daskama splava. Išao sam

duž ulice Sen Dominik; stražari ispred ulaza u Ministarstvo vojske sumnjičavo su me posmatrali, pa sam se uplašio da će me uhapsiti i ubrzao sam korak. Skrenuvši u ulicu Solferino, iz daljine sam video vrhove drveća zasađenog ispred Ke d'Orsea i Crkvu Svetog srca. Pored mene je na biciklu prošao raznoslač štampe koji je išao od vrata do vrata i ispred svakih ostavljao novine. Prolazeći pored jednog ulaza, pročitao sam naslov Čembelern u Godesbergu. Niz visokih stambenih zgrada nalik jedna drugoj prestajao je na ulici Lil, u kojoj se nalazilo dvospratno zdanje Legije časti sa svojim lučnim ulazom, trobojkom na jarbolu i sivkastožutom fasadom ukrašenom kamenim amoretima; na svim prozorima bile su spuštene roletne. Pored mene su, sami ili u grupama, prolazili pešaci koji su, povijeni, nekuda žurili, a među njima bile su spremačice koje hitaju u neko od ministarstava, ili se vraćaju kući pošto su cele prethodne noći praznile pepeljare i korpe prepune papira, brisale prašinu u kancelarijama i čistile podove. Neka teška tišina i veliki zamor pritiskali su kvart ministarstava, a bezbojne siluete ljudi koje su u maglovitom jutru delovale pomalo nestvarno bile su mi bliske i poznate, pa su mi ti prvi žitelji Pariza koje sam sreo olakšavali ulazak u prestonicu Francuske; naime, oni su prolazeći pored mene stvarali poznate i bliske zvuke; njihovi brzi i laki koraci bili su deo zvukova od kojih su treperile kamene zgrade oko njih. Istinski upad na nepoznatu teritoriju počeo je kad sam ušao u ulicu pored Sene i dok sam prolazio pored ograde sa desne strane, ponovo mi se u svesti stvorila slika splava. Brodolomnici su iščupali jednu dasku, postavili je uspravno kao katarku i učvrstili je preostalim konopcima; čulo se pucketanje krpe od koje su napravili jedro, a splav se zbog nepravilno postavljene transferzale okretao ukруг. Drugog dana pokazala se opravdanom odluka da se mornarima ne da vatreno oružje. U pobuni do koje je došlo kada je posada probila bačvu sa vinom, a pijani ljudi sekirama i noževima nasrnuli na starešine, u pometnji koja je nastala oko katarke, oficiri su samo zahvaljujući pištoljima uspeli da nametnu

svoju volju. Slikar je u tome naslutio mogućnost velike kompozicije, ali još uvek je bilo mnogo onih koji su se grčevito držali za grede, mnogo onih koji su već pali u vodu, još uvek je vladala velika pometnja u napadima jednih na druge, u nastojanju i borbi da se na tom malom prostoru zauzme povoljan položaj; još uvek se protivnici nisu dovoljno preobrazili, još uvek ih nije ujedinila zajednička propast i zajednički užas. Na ivici parapeta postavljenog pored reke razvio sam plan grada koji sam kupio po dolasku na železničku stanicu Lion. Ima mnogo toga što treba da bude urađeno, mnogo odluka koje treba doneti i važnih koraka koje treba preduzeti u pogledu sopstvene budućnosti, ali sam bio ophrvan tolikim stvarima, stvarima koje su mi oduzimale svaku mogućnost da se pokorim onome što se smatra zakonom. Svaka moja odluka bila je prožeta suprotnim težnjama, pa mi se svaki pokušaj da izađem iz trenutne situacije i sagledam celinu stvari činio toliko uzaludnim i suvišnim da sam prestao da se pitam šta je razumno i korisno za mene, i predao se emocijama koje su ne otkrivajući svoj dublji smisao pretile da me potpuno savladaju. Sve što sam u tom času znao bilo je da se moram probiti kroz masu naslaga međusobno povezanih u toj meri da je svaki pokret izazivao potres i naprsline, da nisam bio samo okružen mrežom slika i spletom događaja, da se činilo kako se samo vreme razbilo na komade i kako ga, mada prisiljen da se probijam kroz njegove slojeve, moram zubima smrviti. Ali u tom stanju bliskom pijanstvu, opsesiji, postojala je želja za redom, za procenom, i ja sam sa zadovoljstvom utvrdio da se iza drvoreda sa druge strane reke nalaze vrtovi Tiljerija ispunjeni skulpturama, a iza njih Luvr. Proći će još dosta sati dok se vrata muzeja ne otvore, jer muzeji nisu namenjeni onima koji ustaju u cik zore, već pripadaju ljudima koji kasno ustaju, koji posle obilnog obeda imaju vremena za odmor i čitav dan na raspolaganju. Ali meni nije bilo važno što moram da čekam, jer sam čitav taj dan ukrao za sebe i već sam sebe video kako švrljam tim skladištem lepote; jedno pokraj drugog stoje velika dela, plodovi nadahnuća, dela originalnih boja i

oblika, o kojima sam samo čitao ili ih poznao preko nepouzdanih reprodukcija. Nemojte se bojati, povikao je neko, poslaću vam pomoć, uskoro ćete me ponovo videti, a onda je na opštu radost isplovio na more. Tokom pobune i opšte gužve stradalo je između šezdeset i šezdeset pet ljudi, a na splavu više nije bilo ni dvopeka ni vode, već je ostala samo bačva sa vinom. Šta se desilo sa onom ženom, pitao se Žeriko. Interesantno je da pisci knjige ništa ne govore o njoj, mada sama činjenica da se među tolikim muškarcima našla i jedna žena zaslužuje posebnu pažnju. Žeriko je želeo da utvrdi da li su se oni tukli oko žene ili je telesna ljubav u prisustvu smrti izgubila svako značenje i smisao. Zamislio je da se nalazi pored nje i naslikao taj čas u kome se njih dvoje, okruženi leševima, nalaze na prednjoj strani splava. Žena je izgubila svest, a on jednom rukom grli nju a drugom drži dete koje autori nijednom rečju nisu pomenuli. Splav je sve više postajao svet za sebe. On je obgrlio telo žene, dete je privio uz sebe i tako je tokom noći pao u san. Kad se probudio, ruke su mu bile prazne; sa velikom mukom je uspeo da otvori oči i utvrdi kako mu je more uzelo i ženu i dete. Što se broj ljudi na splavu smanjivao, to se slikar sve više približavao stanju duboke koncentracije, bez koje nema konačne verzije slike. Kada je borba u pravom smislu te reči prestala, želja da se živi što duže dobila je čudan i sablasan preobražaj. Neki su odmah počeli noževima da kasape leševe koji su ležali oko njih. Jedni su odmah počeli da žderu sirovo meso, a drugi su svoje komade ostavljali da se suše na suncu; one koji nisu hteli da okuse tu hranu glad je već idućeg dana neterala da promene odluku. Posle graje i nemira nastupio je period potpune usamljenosti. Sve su konvencije popucale, i slikar je u tome prepoznao sopstvenu situaciju. Pokušao je da zamisli stanje u kome se zubi zarivaju u vrat, u bedro preminulog ljudskog bića, i dok je crtao Ugolina koji jede meso svojih sinova, saznao je da su ljudi na splavu jeli meso svojih bližnjih tek posle kratke molitve. Ljudski oblici nabacani na splavu postali su deo sveta obuzetog groznicom i delirijumom, a oni koji su još uvek bili živi opstajali

su zahvaljujući mrtvima koje su unosili u sebe. Polazeći od te gomile dasaka postavljenih na vodu i talase nalik oblacima, Žeriko je osećao ruku koja se zariva u otvorenu utrobu da bi se dokopala srca onog koga je prethodno večer u znak oproštaja privijala uz grudi. Posle nedelju dana, na splavu je ostalo još samo trideset ljudi, noge i stopala su im od slane vode bili prepuni plikova, koža se ljuštila sa njih, a tela su im prekrili rane i otoci. Često su vikali i ječali, tek dvadesetak je imalo snage da se uspravi. Suočen sa tim nastojanjem da se preživi današnji dan, sa stalnim smanjivanjem broja brodolomnika, sa opisima žeđi, nestajanjem tečnosti koja se može piti, sa žudnim čekanjem pred malom limenom posudom u kojoj se hladi urin, čiji je ukus ponekad slatkast a ponekad opor, sa pogledom na one koji svoju porciju vina uzimaju pomoću slamke jer im se tako pruža prilika da što duže piju, suočen sa neumoljivom smrću koja se približava, sa vremenom u kome svaki naredni trenutak proždire svog prethodnika, slikar je postao svestan vremena koje se rastvara u beskonačnost, svestan njegovog proticanja i otkucavanja u kome se otkriva proces slikarske kreacije. Da lično nije doživeo tih trinaest dana muka, ne bi bio u stanju da pronađe trenutak u kome se sve sažima i ne bi mogao da predstavi one koji su ostali živi. Nekoliko detalja ga je zadržavalo, sprečavalo da dovrši svoju viziju. Postojala je tu i prazna bočica u kojoj je bilo ružinog ulja, oko koje su se brodolomnici otimali da bi udahnuli bar malo mirisa. Slika bočice sa parfemom opsedala je slikara, otkrivajući uspomenu na davno zaboravljene događaje. Nekoliko sedmica nastojao je da ne prikazuje predmete, već samo emocije, fantazme koji su nastajali dok je opipavao stvari. Klečao je na zemlji naginjući se nad hartijom; zatvorio se u sobu, ostao potpuno sam sa svojim tajnama, nekoliko dana nije ni jeo ni pio, već je puzio po podu, obuzet halucinacijama u kojima je video majku bez koje je ostao u desetoj godini. Tad ga je obuzela silna želja da je vidi kraj sebe, u mašti je tražio njene crte, nacrtao je Fedru, a sebe prikazao kao Hipolita kome je morsko čudovište toliko preplašilo

konje da su oni podivljali i mladića uvukli u smrt. Premestio je svoj život na taj splav; opsedala ga je čežnja za onom ženom na splavu, koja je zamenila mesto njegove majke, za blistavom ženom majčinog brata, i tad ga je ophrvalo osećanje krivice zato što ju je napustio, zato što se odrekao one koja je nosila njegovo dete. Želeo sam da ga što je moguće bolje upoznam, da njegovim životom ispunim prazninu tog dana i nadao sam se da će se taj život otvoriti preda mnom. Blistava dnevna svetlost sve više je potiskivala jutarnju maglu, gradski zvuci su postajali sve jači, prolazili su automobili, a na železničku stanicu iza mojih leđa počeli su da pristižu prvi vozovi. Ogromno zdanje prema kome sam se okrenuo, sa fasadom ispunjenom grbovima, šlemovima i krunama, sa lučnim prozorima i kipovima svetitelja i anđela, sa satovima uklopljenim u krune, sa korpama punim voća i rogovima obilja, sa ogromnim zlatnim slovima pričvršćenim za zid – ta zgrada kao da se nadmetala sa palatom preko puta, ispunjenom slikama. Zvuk koraka ljudi koji su se obučeni u tamna odela i sa akten-tašnama ispod miške kretali ka ulazu nadjačavao je metalno zujanje i brujanje velikog grada. U poređenju sa simbolima industrijske ere, Titani i Muze, heroji i anđeli koji se nalaze u nišama i zabatima u kulama Luvra izražavali su određenu skromnost i stidljivost, ali su te prefinjenosti feudalizma zasluživale isto onoliko malo pohvale koliko i niz pompeznih nagomilanih skulptura na palati Tiljeri. Most ka kome sam se uputio sadržao je savršenu čistotu linija. Njegovi donji zidovi bili su glatki, dve polovine su se pravilno uzdizale i spajale na sredini reke, a na četiri ugla stajale su četiri lanterne od kovanog gvožđa. Ipak, Pon Roajal na mene nije ostavio utisak sklada; više sam, gledajući ga, imao osećaj da se njegov izgled, prožet svetlošću, na neki način pretvara u tešku i zdepastu masu. Odjednom sam osetio slabost, svaki je korak iziskivao napor, i ja sam se, obuzet drhtanjem, uhvatio za ogradu. Samo nekoliko dana ranije bio sam deo čvrste organizacije, izvršavao sam precizne zadatke i bio povezan sa drugima. Sada sam se zatekao na mestu ispunjenom životom koji

smo zaboravili isto onako kao što je i on zaboravio nas. Iza nas su ostala bojna polja, ostale su žestoke i krvave borbe, ali napadi, povlačenja, jauci ranjenih, tišina poginulih, sve to ovde ništa ne znači, sve je toliko različito da smo izgubili iz vida za šta smo se borili i zbog čega smo ginuli. Čim smo stupili na francusko tlo, prema nama su postupali kao prema ološu, demobilisanim vojnicima, pa su nas zajedno sa gomilom izbeglica saterivali u prostor ograđen bodljikavom žicom. Malo je bilo onih koji su imali validan pasoš i mogli da izbegnu internaciju, a njihova sudbina ličila je na tajni izlaz iz pustinje i razvalina. Umesto nade u spasenje, umesto dobrodošlice i solidarnosti koju smo očekivali, dočekali su nas žandarmerija, policijske arhive i obaveza da se svaki dan javljamo u prefekturu i tamo ispunjavamo gomilu papira i upitnika, koji su bili jedina potvrda da smo još u životu. Sve vreme sam znao kojim putem treba da idem, donosio sam odluke u uslovima ilegalnosti; u fašističkom okruženju postojala je neka perspektiva, a gle sad, u prestonici slobode, u Gradu svetlosti, odjednom smo oslepeli i izgubili svaku nadu i perspektivu. Već prve večeri u Parizu, odjednom smo se otuđili jedni od drugih. Raspuštanje naše vojne formacije odjednom je uništilo prirodnu solidarnost koja nas je povezivala, a onda kada smo shvatili da je naš bojni poredak rasturen i da smo postali beskorisni, obuzeo nas je osećaj nemoći i uzaludnosti življenja. Jedini put pred nama bila je Partija kojoj pripadamo ili mislimo da pripadamo. Do sada sam smisao pronalazio tamo gde je bila stvar za koju sam se borio, a sada sam morao da shvatim kako ta spontana zajednica traje samo dok se nalazim među prijateljima ili saučesnicima, i kako prirodna saradnja i povezanost moraju ustupiti mesto čvrstoj organizaciji. Kad je reč o ilegalnom i konspirativnom radu, pojedinac mora da se uklopi u najstrože granice; on je u obavezi da se uključi u organizovani kolektiv i to je, čini se, jedini način da sačuva svoju žilavost i čvrstinu. Međutim, decentralizacija Partije znatno je otežala taj korak i ja više nisam znao kojoj grupi, kojoj zemlji treba da se priključim. Od sada treba da postoji samo

borba za obnovu i jačanje Partije, i bio sam spreman da ispunim svaku direktivu koju dobijem. Ali, nešto me je istovremeno privlačilo ka ogradi parka s one strane mosta, gde su sfinge držale stražu. Osetio sam silovitu potrebu za znanjem dok sam, naslonjen na kamenu ogradu mosta, posmatrao lađe kako okićene zastavicama plove ispod mene. Tog dana u kojem sam morao da se, ne načinivši ni najmanju grešku, opredelim ili orijentišem u spoljašnjem svetu, tog dana u kojem je grad bez daha očekivao odluke protagonista velike diplomatske predstave, osetio sam želju da se uputim ka topolama zasađenim ispred visoke tvrđave, da uđem u onaj arsenal slika i lepote. Odluka da pristupim Partiji spojila se sa željom za bezgraničnim otkrićima i ja sam već sebe video kako stojim pred prekrasnim obojenim površinama, kako se susrećem sa Žerikoom, Delakroom, Kurbeom i Mijeom i kako, nošen željom da uđem u tu političku organizaciju, u tu beskompromisnu borbu, istovremeno želim da se predam apsolutnoj slobodi imaginacije. Prešavši preko Pon Roajala, ja sam put koji vodi u Partiju i put koji vodi u umetnost shvatio kao nešto jedinstveno i izuzetno, a politička odluka, nepokolebljivost pred neprijateljem i delovanjem mašte spojili su se u neraskidivu i skladnu celinu. Kad sam prošao pored sfingi, pala je poslednja prepreka. Tu i tamo u vrtu sa alejama videli su se ljudi koji šetaju pse na povocu. Ovde su dovođeni Egipćani i Asirci, druidi i Gali, Rimljani i Goti, ovde se isklesani u kamenu, izliveni u gvožđu, nalaze vladari na svojim mramornim i gvozdenim konjima; svuda su velikani i suvereni, koji sa svojih postamenata prete kopljima i mačevima, a uz njih su pesnici, filozofi i umetnici. Kad sam, spustivši se na jednu klupu, podigao pogled, ugledao sam ispred sebe sablasne srebrnastosive žene u dugim haljinama i rukama ispruženim u mom pravcu. Imao sam vremena da se upitam kakav je ovo grad, odakle potiče njegova priroda, njegova snaga koja neumorno deluje na mene. Oduvek sam želeo da dođem u ovaj grad, ali sada kad sam u njemu, kad sam deo najveće tame koju jedva podnosim, važno je da ne padnem na kolena pred

njim. Morao sam da se potvrdim pred njegovim zdanjima i ulicama, pred moćnim sabiranjem snaga na osnovu kojih živi, morao sam da, zahvaljujući onima koji su nekad živeli u njemu, nađem ono što će mi pružiti utehu i utočište. Arhitektura i avenije uvode šetača u svoj veliki prostor, a svetlost koja se odbija od vode i peščana boja fasada prenose ga u neko stanje lakoće i opuštenosti. Sa one strane centralnog dela slavloluka od crvenog mermera podignutog u slavu pobede kod Austerlica mogli su se videti obelisk na Trgu Konkord i veliki spomenik podignut Napoleonovoj vojsci na kraju Šanzelizea. Ova perspektiva ograničena redovima zelenih krošnji pozivala je pogled da se vine ka beskonačnom, sadržala je u sebi niz svedočanstava o ratničkim pobedama, u njoj se nalazila celovitost težnje ka moći, a njene dimenzije zamišljene za važne parade vojske, za pružanje prizora u kome uživaju neukrotive narodne mase, trebalo je da u posmatračima raspale osećanje i da im pokažu svu lepotu imperijalizma koji ovde dobija veličanstvene razmere. Setivši se da je prvobitni cilj rušenja starih kvartova bilo otežavanje pravljenja barikada i proširivanje vidnog polja onih koji su zaduženi za nasilno gušenje pobune, video sam Pariz potčinjen vladajućim klasama, video sam strateške tačke nagomilanog bogatstva koje gospodari kvartovima u kojima žive umetnici, sitni posednici i radnici. Ali, to nije pravo lice ovog grada. Sva ta veličanstvena zdanja bude u nama svest da se nalazimo pred svedocima velikih pobuna i ustanaka, događaja koji su pokazivali sopstvenu silu i moć. Svaka zgrada čuva tragove takvih dešavanja jasnije nego tragove zabrana i ograničenja koje su uspostavljale dinastije. Ti tragovi su nagomilanom kamenju na barikadama dodali sve one koji su se svojim umetničkim delima ugradili u život grada i ja sam se tako zatekao u uzavreloj masi i gužvi od koje mi je zastao dah. Ovde su živeli gotovo svi ljudi koji su uticali na stvaranje mog pogleda na svet. Činjenica da su mogli da vide ono što ja sada gledam, da su prelazili preko ulice koju ja sada prelazim, pred mene je mogla da postavi neispunjive zahteve, ali je isto tako mogla i da me ohrabri